

Tann víðfarni yrkjarin

Uppvøksstur

Jens Hendrik Oliver Djurhuus var føddur tann 26. februar 1881 í Áarstovu í Tórshavn. Mamma hansara, Elsa Maria Poulsen (1847–1897) var úr Toftum í Hósvík. Pápi hansara, Óla Jákup Djurhuus, Óla Jákup í Áarstovu (1832–1909) var útróðrarmaður í Havn. Eittin var komin úr Kollafirði. Abbi Janusar, Hans Andreas í Áarstovu, var tann fyrsti, sum flutti til Havnar. Av kendum yrkjarum vóru í ættini m.a. Sjóvarbóndin Jens Christian Djurhuus (1773–1853), langabbi Janusar, sum m.a. yrkti Ormin Langa, og Jens Hendrik Djurhuus (1799–1892), abbabeiggi Janusar, sum m.a. yrkti Gøtuskeggjar.

Havnin var ikki stór um hetta mundið. Í 1880, árið fyrri Janus var føddur, var íbúgvartalíð 984. Fjórðingsöld frammanundan vóru portur latin upp og sosial og búskaparlig fjøtur slitin, sum bóru í sær stórar broytingar fyrri fólkíð. Frihandilin var komin í 1856. Lógin, sum gjørdi tað gjørligt at keypa leigutráðirnar, var samtykt í 1863. Realskúli var settur á stovn í 1861 og lærarskúli í 1871. Úr Áarstovu var bara eitt hanagleiv niðan í Quillingsgarði, har barnaskúli var, og út í Gongina, har Hans Niklái Jacobsen, bókbíndarin, í 1865 var farin undir bókasølu. Havnamenn vóru hondverkarar og arbeiðsmenn, traðar- og útróðarmenn. Fólkíð var ikki múgvandi, men raskt og hittinorðað. Janus hevur lýst sínar bygdamenn við færri og nýtari orðum enn nakar annar. »Fátækir edlingar«, sigur hann í frásøguni Ferð mín til Belgia um havnamenn. Í okkara tíð, har hugsunnarhátturin tyktist munandi ørvisi, er sjónarmiðið, hesi bæði orðini goyma í sær, vert at hava fyrri eyga: at líkilin til aðal er, ikki titlar ella skart ella ríkidømi, men hjartalag og andi.

Tað finst ein lýsing av tí komandi yrkjaranum, sum hann sá út hesa tíðina, tekið 60 ár seinni av vinkonu hansara, tí tiggu ári eldri Mariu Mikkelsen, Mariu í Dal-Ólastovu. Í Útiseta 1948 skrivur hon soleiðis:

Tað finst eitt bílæti av ungum fólkum og børnum, tikið um 1890 inni í Quillingsgarði, ætlað sum gáva frá næmingum til fyrrverandi lærara við Havnar skúla, Christian Ludvig Johannessen.

Á bílætinum situr ein drongur við beininum krosskastadum og styðjandi armarnar á knøini; við rundum ljóshardum skalla, kúptu eygu, lýsandi av viti; ein lítill nös sum eitt nev peikar forvitin upp í loft. Hesin drongur, sum líkist burtúr, er Jens, sonur Óla Jákups í Áarstovu. — Okkurt man spyrjast burtur úr hasum knassanum!

Janus gekk í realskúla — hesin skúlin var tá í húsunum, har H.N. Jacobsens bókhandil nú heldur til — frá 1892–1897. Trý ting tyktast verd at hefta seg við í hesum sambandi. Um hesa tíðina, frá 1893–96, gekk Jákup Dahl á lærarskúla. Ein dagin bar hann upp fyrri Janusi yrkingina Nú er tann stundin komin til handa hjá Jóannes bónda. Í bókmentasøgu síni sigur Christian Matras, at Janus »kendi skjálvtu niður ígjøgnum alla mænuna, so hugtigin var hann. Men samstundis rodnadi hann av skomm — tí hann skilti ikki helvtina av orðunum í yrkingini«. Janus kallaði hesa hending »máldóp sín«. Tað næsta, ið er vert at nevna í samband við hesa tíðina, er at ein av læraranum hjá Janusi í realskúlanum var Oliver Petrus Effersee, farbroðir Rasmus og Oliver Effersee. O.P. Effersee (1830–1897) hevði lutikið í bardaganum í 1864 sum sjálvboðin hermaður, var blivin róstur av yvirmonnum sínum fyrri dirvi, treysti og góðan sið og hevði fingið heiðursmerki fyrri reytleika sín. Hesin maður tyktist at hava sett sær djúp spor í Janusar sinni. Hann verður umtalaður í blaðgreinum Janusar sum ein kyndil og eitt fýrðømi. Í Ferð mín til Belgia tekur Janus soleiðis til: »Allir mínir lærarar í realskúlanum í Havn, Berg, O.P. Effersee, Traber, eru farnir til sínar fedrar. Heiðrað veri teirra minni. Berg, hin nærlagdi, Effersee, hin elskaði, hetjan á Dybbøls-skansanum, Traber, hin høgt begávaði«.

Hesi bæði víðurskipti, »máldópurin« og kennskapurin við O.P. Effersee undirstrika og bera í sær spíralarnar til tveir aðaltættir í lívi og hugsan Janusar, øðrumegin kærleikan til og trúna á tað føroyska málið, hinu megin fullvissuna um, at Føroyar á ongan hátt vóru ella áttu at vera mentunarliga avskildraðar, men vóru djúpt bundnar at, ja partur av Danmark. Tá, við Gelstedts orðum, teir myrku fuglarnir flugu inn yvir Danmark, kom henda fullvissan til sjóndar í einum trúskapi, sum rakk, ikki til Munkin, men heilt suður til Dannevirke.

Eftir Hanus Andreassen

Janus, klipp eftir William Heinesen, 1976

Vit koma nú til tað triðja og kanska týðningarmesta, sum hendi Janus í hesum víðkvæma aldri. Presturin í Suðurstreymoy um hetta mundið var Emil Bruun (1864–1914, prestur í Suðurstreymoy 1892–97). Tá ið Janus gekk til, ansaði Bruun eftir, hvussu framúr gløgur hann var. Hann bar so í bandi, at Janus kom at ganga til latin og grikt úti í Sandagerði. Har gekk hann saman við øðrum unglingum og javnaldrum, m.a. Eliasari Olsen, Eliasari á Stongunum í Klaksvík. Umframt at vera kørur í klassiskum málum og at hava stóran kunneleika til klassiska mentan var Emil Bruun ein frálíkur lærari. Janus var ikki nøgður við at læra mál og mál-læru, hann vildi eisini hava kunneleika um klassiskan skaldskap og hugsunarhátt. Og soleiðis, sigur Gudmund Bruun í grein síni í Útiseta 1948, fekk Janus fyrri fyrstu ferð kunneleika til Anabasis eftir Xenofon og Metamorfosurnar eftir Ovid. Tá ið Emil Bruun í 1897 fór til Hasle á Bornholm at vera prestur, bar hann so í bandi, at Janus í 1898 kom at ganga á studentaskúla á Rønne lærde Skole, haðani hann tók studentsprógv ár 1900. Hurðin, sum í Sandagerði var gloppað inn í tann klassiska heimin, var á Rønne studentaskúla latin upp á víðan vegg. Janus fekk her eina vitan um og ein tokka til grikskan skaldskap, heimspeki og søgu og rómverska tungusmíld, sum setti sitt eyðkenda merki á hansara skaldskap, á tað sindrið av prosa, sum finst eftir hann, og á hansara persónliga stíl restina av ævini.

Yrkjarin stigur fram

FYRSTA PRENTADA YRKINGIN hjá J.H.O. Djurhuus var Blið er summarnátt á Føroyalandi, sum stóð í Tingakrossi tann 30. oktober 1901. Brátt komu fleiri henni á baki. Tær komu á prent í ymsum bløðum, í Várskoti, ið var blaðið hjá Føroyingafelag í Keypmannahavn, í Jóna- og nýarsbók, sum Simun av Skarði gav út, í Búreisingi hjá A.C. Evensen og í Tingakrossi. Vit vita eitt sindur um, hvørja móttøku hesar yrkingarnar fingur. Christian Matras sigur, at tá ið Ódn kom á prent í Tingakrossi 1902, vistu allir skilamenn, at Føroyar høvdu fingið eitt stórt skald. Og Rikard Long, sum kom til Keypmannahavnar í 1905, greiðir frá, hvussu glaðir teir ungu føroyingar vóru um hesar yrkingarnar, »sum vit tordu at meta javnt við nútíma útlendskan skaldskap«.

Eina eitt sindur ørvisi samtiðarmynd fáa vit, um vit

hyggja í Tingakross, sum kom út á fyrsta sinni tann 1. januar 1901. Í hesum blaði móttust radikalismen hjá Georg Brandes og Viggo Hørup og sosialismen, javnaðarerslan, íbirt ein mansaldur frammanundan av tí óhepna Louis Pio. Blaðsins stavnhalðandi kundur í stuttum sigast at vera: fyrri upplýsing, móti órætti. Blaðið helt seg øll tey fyrstu árin á einum høgum professionellum stigi. Bókmentir vóru sum matur og drekka hjá blaðstjóranum, Kristini í Geil. Hann umtalaði og ummældi Herman Bang, Johs. V. Jensen, Karin Michaëlis, Henrik Pontoppidan, Jeppe Aakjær o.s.fr. Men hann hevði eisini eyguni við, um nakað nældi í føroyskum nýlendi. Á vári 1902 kom fyrsta hefti av Búreisingi út. Tann 19. mars ummælir Kristin í Geil heftið og skrivur í hesum víðfangi um yrkingina Ódn eftir J.H.O. Djurhuus:

»Med Student Jens Djurhuus' Ódn slutter Heftet. Det er en kraftig og smukt formet Lovsang over den færøske Uvejrsnat med rugende Mørke, Havbølgers Fraaden, Fossekum og hylende Storme. Der syder i disse klangfulde Vers en ægte følt Vildskab, som kunne være en Johs. V. Jensen værdig«.

Um yrkingarnar Vetrarljóð og Eitt føroyskt kvøld (Mangan dvaldi eg við strond) í meiheftinum skrivur Kristin:

»Den unge Lyriker, stud. jur. J.H.O. Djurhuus giver Heftet en saare tiltalende Afslutning med sine to, langfra helstøbte, men kenne og stemningsbevægede Digte »Vetrarljóð« og »Eitt føroyskt kvøld«, det første et vemodigt Udtryk for Sommerats-Elskovens flygtige Død i den isnende Vinter, det sidste en spæd og fin Sommeraftens-Stemming ved den færøske Strand«.

Og í ummælinum av Jóna- og nýarsbók, áramótið 1904-05, skrivur Kristin (tann 28. desember 1904):

»Kronen ud Poesien bærer dog J. Djurhuus med sit vemodig-inderlige »Astarkevæði«, hvor en dyb og ægte Følelse har fundet det skønneste Udtryk. Også hans — desværre altfor lille — Digt »Gleðigentan« med dets triste Storstadstemning er interessant som et Førseforsøg i Benyttelsen af moderne Emner i færøsk Poesi«.

Í eini samrøðu við undirritaða hevur Christoffur Lützen givið okkum ein varhuga av, hvussu tað man hava kenst hjá tí tjúgu ára gamla yrkjaranum, sum ivaleyst ikki ein hevur verið herdur av lívinum, at fáa Tingakross heimanífrá og siggja, hvønn ans hansara yrkingar vaktu. Tá ið Janus las tað, sum Kristin hevði skrivað um Ódn, var hann so lukkuligur, at hann legði blaðið undir koddan. Vaknaði hann um náttina, tók hann tað framafurt og las umafurt og umafurt tað, sum Kristin hevði skrivað.

Ein og hvør, sum hevur fingist við at skriva ella yrkja, man fata, hvussu stóran týðning ein móttøka sum henda hevði fyrri ein víðkvæman ungling, sum fyrri fyrstu ferð vágaði sær at visa sínar gávur fram fyrri almenninginum. Tað er samstundis vert at geva gætur, at gleðin hjá Kristini ikki tyktist at káma hansara kritiska sans. Hann skrivur um »Førseforsøg« og um yrkingar, sum eru »langtfra helstøbte«. Tað er áhugavert at samanbera eina slíka kritiska støðutakan við ta mangan treytaleysa og kravlitlu dyrkan, sum Janusi hevur verið fyrri seinni, og sum man hava verið føroyskum skaldskapi, ikki minst Janusar mongu kritikleysu eftiraparum, meira til skaða enn til gagn.

Skaldslig eyðkenni

SUM YRKJARI STENDUR J.H.O. Djurhuus einsa-mallur í føroyskum skaldskapi, ólíkur øllum øðrum føroyskum yrkjarum, bæði teimum, sum komu undan honum, og teimum, sum komu eftir hann. Tað er ikki gjørligt í hesi grein á fullgiggjaðan hátt at greiða frá, hvi hetta er so. Kortini havi eg hug at nevna fyra víður-skifti, sum kanska kunnu varpa ljós á hesa serstöðu. Fyri tað fyrsta er Janus ørvisi enn aðrir føroyskir yrkjarar í tí, at fyrri honum er formurin, sniðið, líka so týðandi sum innihaldið, ja, ofta leggur hann meira dent á, hvussu nakað verður sagt, enn á hvat ið verður sagt. Fyri tað annað eru fyrirmyndirnar, hann smíðar sínar skaldsligu snekkjur eftir — her verður hugsað um ta formligu beinagrindina, um orindislag, orindisfetur, bílót, tilspingar, skaldsligan dām — tiknar úr gomlum grikskum og rómverskum skaldskapi og úr nýggjari europeiskum skaldskapi. Tað kundi verið áhugavert ikki minst í ein tíð, har humanistiskar lærugreinar sum mál og søga hava ein lækkandi kurs, at víst á, hvussu tann lærði, málsliga og skaldsliga víðfarni humanist-